

ALDER (variabel)	LIBIDO			OB	JEGT	JEGT	JEGT	JEGT	JEGT
	PARTIAL-DRIFT og "dominerende" erogon zone	DRIFTSMÅL	AMBI-VALENS						
1	ORAL (mund)	stunting	auto-erotisk (inet objekt)	passiv	AKTIVITET	aggressiv reaktion på frustration fra almægting	auto-erotik (inet jæg)	periode med almagt opnået gennem magiske gestuser	melankoli
2	I II	bidende for- rende (kænni- bal- isisk)	fuldstændig inkorporering af udelte objekt	aktiv	OM BARN	DER, hvis væsentligste fornødlende organ er brystet	"objekt"	periode med magiske tanker og ord (ledsaget af gestuser)	paranoia
3	SADISTISK (anus), penis, klitoris (urthra) II (objektet som jæg- "sskans")	partiel kærlig- hed (objektet som jæg- "sskans")	"partiel kærlighed" (delobjekt = feces)	aktiv - passiv	OM BARN	OM BARN (søskende - fra MODEREN)	indholdende: "opnået" infantil bevirknings- stude (be- holdes i: "jæg" og "ved- siden af" overreg), det (objekt)	periode med magiske tanker og ord (ledsaget af gestuser)	skilneln mellem narcissistiske og overførsneuroser
4	FALLISK (penis, klitoris (urethra))	fuldstændig primat af "fallisk" genital	objekt- kærlighed med udelukkelse af genitaler som bærer fuld narcissistisk der udelukker transforme- tionen til objek- tibo	ØDIPAL FASE	OM BARN	OM BARN (søskende - fra MODEREN)	med- lidenhed væmmelse	realitets- prøvning (udvikling af realitets- principper som alteser (lystprincipper)	tvangs- neurose
5	FALLISK (penis, klitoris (urethra))	fuldstændig primat af "fallisk" genital	objekt- kærlighed med udelukkelse af genitaler som bærer fuld narcissistisk der udelukker transforme- tionen til objek- tibo	ØDIPAL FASE	OM BARN	OM BARN (søskende - fra MODEREN)	med- lidenhed væmmelse	realitets- prøvning (udvikling af realitets- principper som alteser (lystprincipper)	tvangs- neurose
6	FALLISK (penis, klitoris (urethra))	fuldstændig primat af "fallisk" genital	objekt- kærlighed med udelukkelse af genitaler som bærer fuld narcissistisk der udelukker transforme- tionen til objek- tibo	ØDIPAL FASE	OM BARN	OM BARN (søskende - fra MODEREN)	med- lidenhed væmmelse	realitets- prøvning (udvikling af realitets- principper som alteser (lystprincipper)	tvangs- neurose
7-8	LATENS	Asexual- isering	hæmning af for afledning fra sexuelle mål	ØDIPAL FASE	OM BARN	OM BARN (søskende - fra MODEREN)	med- lidenhed væmmelse	realitets- prøvning (udvikling af realitets- principper som alteser (lystprincipper)	tvangs- neurose
9-10	LATENS	Asexual- isering	hæmning af for afledning fra sexuelle mål	ØDIPAL FASE	OM BARN	OM BARN (søskende - fra MODEREN)	med- lidenhed væmmelse	realitets- prøvning (udvikling af realitets- principper som alteser (lystprincipper)	tvangs- neurose
11	GENTRAL (penis vagina)	fuld- stændig primat seksual- funktion	postambivalent (syntetisk aktiv - passiv - kærlighed)	ØDIPAL FASE	OM BARN	OM BARN (søskende - fra MODEREN)	med- lidenhed væmmelse	realitets- prøvning (udvikling af realitets- principper som alteser (lystprincipper)	tvangs- neurose
12	GENTRAL (penis vagina)	fuld- stændig primat seksual- funktion	postambivalent (syntetisk aktiv - passiv - kærlighed)	ØDIPAL FASE	OM BARN	OM BARN (søskende - fra MODEREN)	med- lidenhed væmmelse	realitets- prøvning (udvikling af realitets- principper som alteser (lystprincipper)	tvangs- neurose

ningsfølge under anvendelse af kunstige tegnsystemer (logik, matematik). Sådanne overvejelser krydres ofte sammen med refleksioner over forskellige tegntyper; karakteristisk for p.-tænkningen skulle så være, at forestillingsindholdets tegnfunktion var indeksikalisk og ikonisk, dvs. situationalt og lighedsmæssigt knyttet til den oplevede situation, medens sekundærprocessænkningen udnyttede sprogtegn og kunstige tegnsystemer, der ikke er kontekstbundne, men konventionelle og sociale.

PROJEKTION (ty. Projektion, eng. projection, fr. projection): P.-en er en af de fundamentale forsvarsmekanismer; den består i, at subjektet fra sig selv udvider egenskaber, affekter eller ønsker, som det så til lægger omverdenen, andre personer eller ting. P.-en indeholder to karakteristika: 1) en manglende erkendelse af egne driftsimpulser, ønsker, etc. og 2) opfattelsen af disse elementer som »reelle« træk ved omverdenen. P.-en spiller en rolle flere steder i ps.a.n.; specielt antages den at spille en afgørende rolle i paranoiaen, hvor driftsimpulser og ønsker (fx. homoseksuelle ønsker) forlægges og projiceres ud på omverdenen. Helt generelt spiller de to mekanismer, projektion vs introjektion en afgørende rolle i jæg-dansen, da etableringen af lyst-jeg'et (se artk. JEG) sker gennem introjektion af lyst-fremkaldende objekter i jeg'et og projektion af ulyst fra subjektet ud på omverdenen. Disse to mekanismer regnes for nogle af de ældste forsvarsmekanismer overhovedet og anses for at spille en afgørende rolle i den differentiationsproces, hvorigennem skellet mellem subjekt og omverden oprettes. Hos Melanie Klein forbindes modsætningen projektion vs introjektion med begrebet om »gode« og »onde« objekter (se artk.-rne PARTIALOBJEKT, PARANOID POSITION og DEPRESSIV POSITION).

PROJEKTIV IDENTIFICERING (ty. Projektionsidentifizierung, eng. projective identification, fr. identification projective): Mekanisme forbundet med den paranoid-skizoide position, der består i, at subjektet projicerer fraspaltede dele af sig selv ind i et fremmed objekt for at kontrollere og destruere det. Fantasmet kan bl.a. føre til angst over at være indesparret og forfulgt i moderens krop.

PRÆKLUSION (ty. Verwerfung, eng. repudiation, fr. forclusion): I nogle sammenhænge bruger Freud termen: »Verwerfung« (forkastelse) om en særlig for PSYKOSEN karakteristisk FORSVARSMEKANISME, som han opfattede som en art modsætning til FORTRÆNGNINGEN (karakteristisk for NEUROSEN); denne mekanisme består i en forkastelse af et forhold, en perception e. lign., der er uudholdelig for subjektet, og som derfor forkastes, udstødes, idet den benægtes og subjektet således forkaster et stykke af realiteten. Det forkastede, e.g. at moderen ingen FALLOS besidder, giver sig ikke som ved fortrængningen udtryk i symptomdannelse via det fortrængtes »efterkommer«, men opleves hallucinatorisk som forekommende i yderverdenen, ikke som en PROJEKTION i vanlig forstand, men som en perception. P.-en hos Lacan betegner en fortsættelse af denne tankegang; idet han opfatter den som en forkastelse af at symbolisere (manglen, kastrationen), hvorved subjektet ikke integreres i den SYMBOLISKE orden.

PRÆODIPALT STADIUM (ty. präoedipale Stufe, eng. preoedipal stage, fr. stade préoedipien): Det p.s. betegnede tiden før Ødipus-kompleksets fremkomst. Karakteristisk for dette er almindeligvis moder/barn-forholdet (eller moder/barn-dyaden, som det også kaldes), dvs. barnets meget tætte relation med moderen, grundlagt gennem føde/pleje-relationen, hvor faderen endnu ikke optræder som rival eller objekt. Problemet i

forbindelse med dette stadium er afgrænsningsmæssigt, altså spørgsmålet om, hvornår barnet indtræder i det ødipale stadium, anderledes udtrykt, hvornår faderen indtræder og opfattes som henholdsvis objekt eller prohibitiv instans (eller rettere begge dele på én gang, hvoraf dog den ene, afhængigt af barnets køn, dominerer). Spørgsmålet besvares forskelligt af de forskellige psa-tiske skoler). Mere ortodokse freudianere pletter at fæstne Ødipuskomplekset til alderen fra 3 til 5 år, medens Melanie Klein antager, at det har meget tidligere rødder. Overgangen fra det præødipale til det ødipale stadium er væsensforskellig for dreng og pige, idet den for pigen implicerer et objektskift fra moderen til faderen, medens dette ikke er tilfældet for drengen.

PSYKISK REPRÆSENTANT, se **DRIFTSREPRÆSENTANT**.

PSYKOSE (ty. Psychose, eng. psychosis, fr. psychose); Begrebet p. dækker i psykiatrien et meget stort område, fra alvorlige sindslidelser, hvis årsag uden enhver tvivl er organiske, til lidelser, hvis ætiologi stort set er ukendt (e.g. skizofreni). Psa-ns beskæftigelse med p.-erne har stort set været koncentreret om paranoia, skizofreni og den manio-depressive psykoze (ofte i psa-n benævnt melankoli). Freuds bestræbelser i studiet af p.-rne gik først og fremmest ud på at afgrænse dem fra neuroserne (cf. artiklen **NEUROSE**) og beskrive den specifikke mekanisme, hvorigennem p.-rne udvikler sig. Denne mekanisme så Freud i fornægtelsen (*Verleugnung*) af realiteten. Hos den sene Freud (under indflydelse af hans studier over *fetichisme*) modificeres denne tanke imidlertid, således at fornægtelsen af realiteten ikke anses for total, men at der snarere foregår en jæg-spaltning, således at realiteten både benægtes og anerkendes, og de to holdninger eksisterer side om side: »Psykosens problem ville være enkelt og gennemsigtigt, hvis jægets løsning fra realiteten kunne

gennemføres restløst. Men dette synes kun sjældent, måske aldrig at forekomme.« (»Abriss der Psychoanalyse«, G. W. XVII, s. 132). I tilknytning til den anden tankegang hos Freud i forbindelse med p.-rne, nemlig at realiteten ikke blot fornægtes (*Verleugnung*), men forkastes, fordømmes (*Verwerfung*, *Verurteilung*), har den franske psykoanalytiker Jacques Lacan søgt at beskrive en specifik mekanisme for p.-n, **PRÆKLUSSIONEN**.

PSYKOSEXUEL UDVIKLING (ty. Psychosexuelle Entwicklung, eng. psycho-sexual development, fr. développement psycho-sexuel): Freud skelner mellem tre principielle metapsykologiske synsvinkler på eller aspekter af det psykiske apparats struktur og funktionsmåde, det ØKONOMISKE, det TOPISKE og det DYNAMISKE, der tilsammen på et givet udviklingstrin skulle kunne give en SYNKRON, systematisk beskrivelse af psyken. Imidlertid står den genetiske betragtningensmåde lige så, ja, måske mere centralt i hans fundering af psa-n. Grundene til dette er mange, og to skal nævnes: Dels er den psa-tiske teori fremgået af en klinisk praksis centreret omkring behandlingen af neuroser, og dermed træder ætiologiske (vedtørende sygdomsårsager) og patogenetiske (vedtørende sygdommes fremkomst og udvikling) forhold i forgrunden, og dels havde Freud et deterministisk syn på psykiske fænomener i den forstand, at han mente, at disse kunne forklares som forårsaget af strukturel og konflikter i det psykiske apparat, hvis konkrete organisation og dynamik var resultatet af en specifik social og individuel udvikling. Endelig kan det mere alment nævnes, at det 19. de årh.s videnskabelige tænkning, som er Freuds baggrund, var centreret om DIAKRONI studier, lige fra sprogvidenskaben til biologien. Dette genetiske synspunkt førte til et forsøg på en almen fastlæggelse af et psyko-sexuelt udviklingsforløb, en beskrivelse Freud første gang søgte at systematisere i »Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie« (1905, udvidet og bearbejdet i alle de følgende udgaver), og en lang række af hans senere arbejder beskæftiger sig med en nøjere beskrivelse af enkelte dele af denne udvikling. Et andet afgørende bidrag fra psa-ens tidlige periode var Karl Abrahams »Versuch einer Entwicklungsgeschichte der Libido auf Grund der Psychoanalyse seelischer Störungen« (1924).

Når det her er valgt at samle beskrivelsen af en række psa-tiske begreber (oral, anal, genital, Ødipus- og kastrationskompleks etc.) i én artikel om den psyko-sexuelle udvikling, er det ud fra den betragtning, at

kun en samlet, men særdeles skitsemæssig, fremstilling har nogen informativ værdi, fordi kun en sådan gør det muligt at få et indtryk af psa-ns bestræbelse, at give et integreret billede af den psykiske udvikling, som den forløber som effekten af samspillet mellem det biologiske og det sociale. At give en sådan kort fremstilling er imidlertid forbundet med næsten uoverstigelige vanskeligheder, og den løsning, der her — efter en del tøven — er valgt, er langt fra ideel. Når det er valgt at gengive Robert Fliess' ontogeneetiske skema (efter Robert Fliess (ed): *The Psycho-analytic Reader*», London, 1950, s. 254) for libido-, objekt- og jeg-udviklingen og centrere beskrivelsen omkring dette, skyldes det, at det (med de nødvendige store forenklinger, som fremstillingsformen nødvendigvis gør) synes at være en rimelig pålidelig opsummering af »klassisk« freudiansk opfattelse af disse forhold. Imidlertid må det påpeges, at udover faren, der altid hænger ved forenklede fremstillinger af komplicerede emner, rummer skemaet også den fare, at det tillægges en indisputabel autoritet; dette ville være så meget desto mere beklageligt, fordi næsten enhver antagelse om bestemte udviklingsstræk og korrelationen mellem sådanne diskuteres blandt psa-tikere. På den anden side betyder dette naturligvis ikke, at hele udviklingsforløbet af psa-tikerne anses for tvivlsomt, men snarere at den nøjagtige beskrivelse af de enkelte momenter ikke anses for afsluttet; men hvilken psykologisk udviklings teori vil iverjagt af dens tilhængere blive erklæret for endeligt udarbejdet? Rygraden i Fliess' skema udgøres, som han selv gør opmærksom på, af Abrahams tværdeling af de af Freud i »Drei Abhandlungen...« beskrevne stadier. Abrahams oprindelige skema ser således ud:

Libido organiseringsstadier	Objekt-kærlighedens stadier
VI. Endeligt genitalt stadium	Objekt-kærlighed
V. Tidligt genitalt stadium (fallisk)	Objekt-kærlighed med udelukkelse af genitalier
IV. Sent anal-sadistisk stadium	Partial kærlighed
III. Tidligt anal-sadistisk stadium	Partial kærlighed med inkorporation
II. Sent oralt stadium (kannibalistisk)	Narcissisme (total inkorporation af objekt)
I. Tidligt oralt stadium (sutning)	Auto-erotik (uden objekt)

} Post-ambivalent

} Ambivalent

} Præ-ambivalent

Som det ses, går denne inddeling igen i Fliess' opstilling, men han bringer yderligere en række momenter ind. I det følgende skal hvert af de seks stadier kort kommenteres.

I a. Det tidlige orale stadium: Som det foregående skulle have understreget, er psa-ens beskrivelse af udvikling primært knyttet til sexualiteten eller organiseringen af libidoen hos subjektet. Derfor er det vigtigt at fremhæve, at denne (sexualiteten) hverken anses for primær eller uafhængig, men at den tværtimod organiseres i et samspil med den almene kropslige udvikling og de givne biologiske og sociale relationer. Specielt i forbindelse med den orale sexualitet hedder det hos Freud: »I begyndelsen var vel tilfredsstillelsen af den erogene zone (her munden, J.D.J.) forbundet med tilfredsstillelsen af næringsbehovet. Sexualaktiviteten støtter sig i begyndelsen til en af de til livets opretholdelse tjenende funktioner og gør sig først senere selvstændig ved løsgørelse fra denne« (G.W. V, s. 82, da. overs. 1959, s. 176). Den præ-genitale sexualitet er således karakteriseret ved at knyttes til bestemte

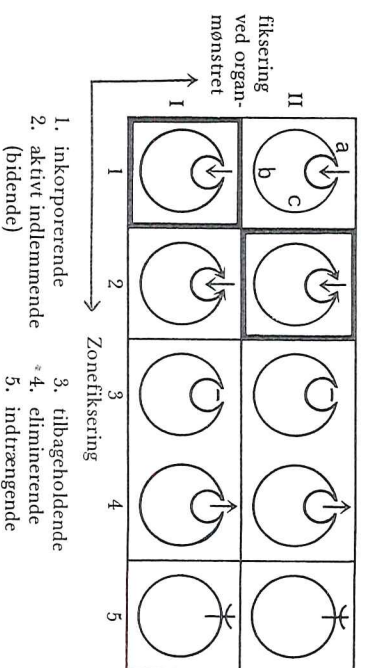
kropszoner og aktiviteter, der i sig selv er vitale, og til tilfredsstillelsen af ikke-sexuelle behov. Imidlertid er det klart, at den seksuelle tilfredsstillelse af autoerotisk karakter ikke kan identificeres med tilfredsstillelsen af næringsbehovet, og på denne baggrund har moderne franske psanalytikere (Lacan, Laplanche) talt om en METONYMISK FORSKYDNING fra vitale behov til sexualitet (i en videre perspektivering bliver pointen så, at sexualiteten er knyttet til, men forskellig fra de organiske behov, derunder også indbefattet det organisk betingede sexuelle behov). I det tidlige orale stadium er libidoen altså organiseret ud fra næringsoptagelsen og primært knyttet til munden som erogen zone, hvorfra den primære auto-erotiske aktivitet (sutning, i modsætning til die eller sugning) er afledt. I det omfang, jeg-dannelsen antages at forudsætte et totalt billede af kroppen og et skel mellem subjekt og objekt, har ingen sådan fundet sted; men subjektets reaktionsmåde kan karakteriseres ved det, Freud kaldte er rent lyst-jeg (se JEG). Allerede i det tidlige orale stadium ser fx. Erik Erikson i fortsættelse af Freud (bl.a. »Die Verneinung«, 1925) den såkaldte orale INKORPORATION og udstødning (elminering) som kropsligt mønster for de psykiske mekanismer: IDENTIFIKATION, INTROJEKTION og bekræftelse (Bejahung) samt forkastelse (Verwerfung), ligesom Melanie Klein også lokaliserer PROJEKTIONEN til denne tidlige periode. I opfattelsen af spørgsmålet om AMBIVALENS er meningerne delte. Ifølge såvel Abraham som Erikson er stadier præ-ambivalent nærmest karakteriseret ved et næsten symbiotisk forhold mellem barnet og den plejende person (dermed er ikke sagt, at det nødvendigvis er konfliktfrit), medens Melanie Klein gennem henføringen af den PARANOIDT-SKIZOIDE position til dette tidlige stadium og gennem den stærke fremhævelse af dødsdriften ser perioden som rummede en ekstrem antagonistisk psykisk aktivitet, hvor partialobjektet spaltes i et godt og et ondt, og hvor INTROJEKTION og PROJEKTION som forsvær mod aggressivitet og angst er fremherskende. Med hensyn til

Lacan falder det tidlige orale stadium sammen med, hvad han betegner som den REELLE relation, primært styret af BEHOVET, af forholdet mellem krop og reelle objekter.

I b. Det sene orale stadium. Når dette på Fliess' skema karakteriseres som »kannibalistisk« skyldes det først og fremmest, at det korreleres med tændernes fremkomst, der som konsekvens har, at der både etableres en ny adfærd og en ny omverdensrelation, fordi anningen i hvert fald fra dette tidspunkt bliver »problematisk«, da barnet må lære ikke at bide i den anmeldes bryst (i den vestlige kulturreds sker afvænnin-gen nu meget ofte på dette tidspunkt eller endnu tid-ligere). Udviklingen fra auto-erotik til NARCISSISME skyldes jeg-udviklingen, der er neurofysiologisk og socialt begrundet. Barnet kan på dette tidspunkt opfatte sin egen og andres kroppe som totaliteter (der synes at herske et gensidigt forudsætningsforhold imel-lem disse), og dette fører til dannelsen af struktu-rende »billeder« i barnets psyke (IMAGOER), KROPSBILLEDET og fx. forældremagerne. Dannel-sen af imagoerne beyder ikke en klar differentiation mellem subjekt og omverden (cf. Fliess' skema), men muliggør IDENTIFIKATIONER som basale forudsæt-ninger for jeg-dannelsen. AMBIVALENSEN er en kon-sekvens både af det nye »organmønstre« (cf. nedenfor) og den dermed ændrede omverdensrelation og af, at op-fattelsen af andre som en totalitet medfører, at såvel til-fredsstillelsesoplevelser som frustrationer erkendes som stammende fra samme objekt (cf. Melanie Kleins DE-PRESSIVE POSITION, hvis begyndelse tidsfæstes til ca. 4 måneders-alderen). Samtidig er egenkroppen og kropsbilledet i NARCISSISMEN libido-besat, og der-med forstærkes ambivalensen. Lacans bestemmelse af SPEJLSTADIET og den IMAGINÆRE orden er sammenfaldende med Fliess' afgrænsning af det sene orale stadium; men Lacans udgangspunkt er Freuds bestemmelse af den narcisisstiske fase.

Da det basale inddelingskriterium i den mere »klas-siske« psaiske opfattelse hviler på Freuds og Abra-

hams arbejde med erogenitetens tilknytning til kropps-zonerne som klassifikationsgrundlag, må det være rimeligt at supplere Fliess' opstilling med Eriksens fremstilling af den psyko-sexuelle udvikling ud fra hans opfattelse af kropszoner og organmønstre. Kropszoner-ne svarer til de erogene zoner, medens organmønstrene betegner en adfærd typisk knyttet til de bestemte kropszoner i forbindelse med opfyldelsen af vitale og sexuelle behov, samtidig med at sådanne mønstre også kan give sig psykiske udtryk i form af karakteristiske bevidsthedsstrukturer og adfærdsmønstre (NB.: der er ikke tale om, at de psykiske strukturer og adfærdsmøn-stre tænkes afledt af organmønstrene, men om en gen-sidighed, der hviler på, at begge udvikles af samspillet mellem konstitutionelle faktorer og primær socialise-ring). Eriksens tese er den, at på et givet stadium er et organmønstre knyttet til en bestemt kropszone domine-rende, medens andre organmønstre, der er typisk do-minerende ved andre kropszoner, i det givne stadium optræder som nødvendige hjælpemønstre. Eriksøn arbejder med fem organmønstre: det inkorporerende og bidende (primært knyttet til den orale zone), det tilbageholdende (retention) og eliminerende (primært knyttet til den anale zone) og det indtrængende (pri-mært knyttet til maskulin seksualitet og det faldiske sta-dium). Eriksøn skematiserer udviklingen fra det tidlige til det sene orale stadium således:

Som det fremgår af skemaet, udgør de kraftigt indrammede felter den »normale« diagonal progression fra første til anden fase af det orale stadium, fra en mere passiv modtagelse og inkorporerende adfærd til en mere aktiv indlemmelse (og destruktion gennem bidning (yngning)), og libidoen knyttes derigennem til en ændret adfærd. Ved zonefikseringen sker der en for tidlig ændring af organmønsteret, og libidoen knyttes herved tæt til en specifik zone. Ved fikseringen til et bestemt organmønster bibeholdes en bestemt adfærd og bestemte psykiske strukturer (fx. som dominerende fantasmer) uden hensyn til zoneskift.

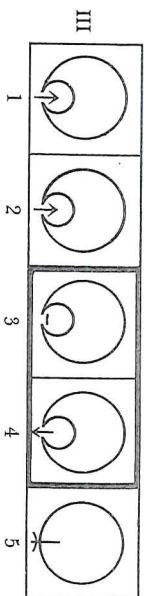
II a. Det tidlige anale stadium. Inddelingen af det anale stadium skyldes Abraham (cf. ovenfor). Karakteristisk for den første fase er ifølge ham sadistiske impulser mod andre, knyttet til fantasier om destruktion gennem udtømmelse (af feces).

II b. Det sene anale stadium. Ifølge Abraham karakteriseret ved dominerende af objektet gennem tilbageholdelse. Det sene anale stadium tillægges speciel vægt (af Abraham), fordi det antages, at dominerende uden destruktion udgør et første fundament for stabile OBJEKTRELATIONER.

Med hensyn til det anale stadium som helhed gælder det, at det er præget af to ting, dels den begyndende jeg-udvikling og dermed muligheden for reelle objektrationer, og dels og sammenhængende hermed ganske væsentlige ændringer i primærsocialiseringen, fordi barnets større aktivitet og intellektuelle formåen får omverdenen til at stille større krav til det. Når disse forhold især knyttes til den anale kropzone, er dette både fysiologisk og socialt betinget. Det første, fordi barnet først nu begynder at beherske sin muskulatur (og dermed tarmfunktionen). Det andet, fordi renlighedsstræningen ofte medfører et stærkt socialt pres, der dog varierer fra kultur til kultur. Selvom såvel jeg- som over-jeg-dannelsen har rødder tilbage til de tidligste stadier (e.g. narcissismens betydning for jeg- og over-jegideal-dannelsen), rummer specielt det anale stadium forløbere for den over-jeg-dannelse, der efter

traditionel psy-tisk opfattelse finder sted efter Ødipus-kompleksens undergang. Studiets betydning for karakterdannelsen fremgår også af Freuds bestemmelse af en særlig »anal karakter« (hvis fremtrædende træk er orden, nærighed og strædighed) i artiklen »Charakter und Analeritik« (1908), og endvidere forbindes tvangsneurosen med dette stadium.

I Eriksons grafi fremstilles det andet stadium som følger:

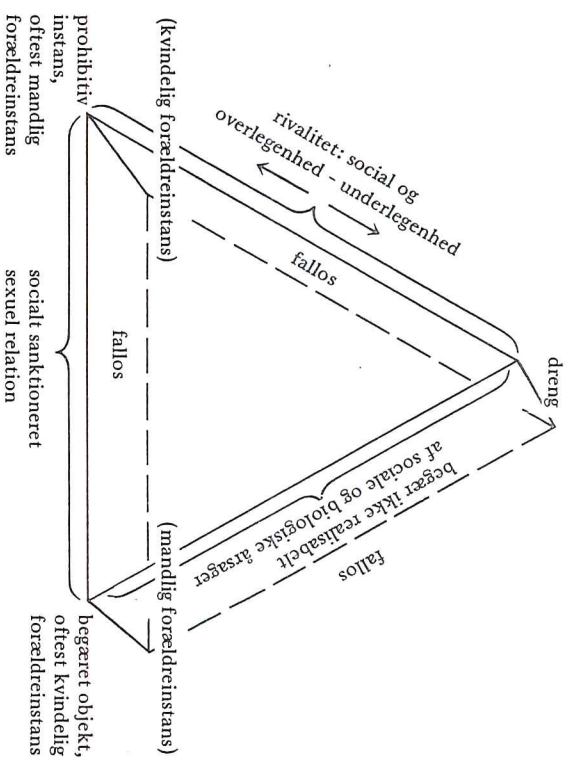

Det ses, at Erikson ikke som Abraham isolerer to faser inden for stadiet, men opfatter den grundlæggende modsætning retention vs. eliminerende som en enhed.

III. Det falliske stadium. Medens libidoen (og aggressiviteten) i det orale og anale stadium var knyttet til zoner forbundet med næringsoptagelse og -udstødelse og knyttet til de for selvopholdelsen vitale behov, betyder overgangen til det falliske stadium, at libidoen knyttes til genitalerne, men ifølge psy-tisk teori ikke således, at der er tale om en biologisk og psykisk fuldt udviklet genitalitet (det genitale stadium indtræder først med puberteten), hvilket tydeligt fremgår af, at den modsætning, der afløser det anale stadiums mellem aktivitet og passivitet, ikke er modsætningen mellem penis og vagina, men den mellem fallisk og kastreret. Ifølge psy-tisk tankegang fastner libidoen sig nu til penis og klitoris som sæder for sexuel lyst; men da denne sidste anses for en (»mindreværdig«) penis-ækvivalent, bliver penis eller hellere FALLLOS (som en understrøgning af symbolfunktionen) det i barnets beviste og ubevidste forestillingsverden dominerende organ, hvis modsætning er negativt bestemt som fraværet af denne, den kastrerede tilstand, og ikke som de

kvindelige genitalier i positiv forstand. Grunden her til anses at være den, at det mandlige lem er umiddelbart synligt og ligeledes erektionen, der normalt forekommer i denne periode (og tidligere), medens vagina forbliver uopdaget (cf. dog nedenfor), og de voksne kvindelige genitalier via anatomi og menstruation forbindes med forestillinger om et sår.

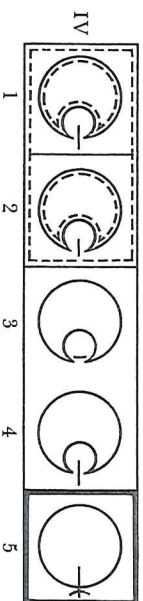
Bortset fra en postuleret større aktivitet hos drenge i det tidlige anale stadium er udviklingen for drenge og piger frem til det sene anale stadium ifølge »klassisk« psanalytisk teori ens; men i dette stadium og det efterfølgende falliske bliver udviklingen forskellig, beroende på Ødipus- og kastrationskompleksets forskellige betydning for de to køn. Karakteristisk for den PRÆ-ØDIPALE FASE er i vor kulturkreds den nære relation mellem barnet og moderen, medens faderen på dette tidspunkt antages at spille en mindre rolle. Forskellen i udviklingen mellem dreng og pige i den ødipale fase hviler bl.a. på moderens dominerende rolle i den foregående fase, da drengens indtræden i den ødipale relation »kun« betyder en intensivering af de seksuelle følelser overfor moderen og faderens optræden som rival. Dette kompliceres imidlertid af den samtlige tilstedeværelse af det såkaldte »negative Ødipus-kompleks« (hos Freud begrundet i antagelsen af bisexualiteten som konstitutionel), dvs. den omvendte relation, seksuelle impulser rettet mod faderen og moderen opfattet som rival. Hvis man inddrager Lacans understrøgning af, at den ødipale struktur består af tre elementer formidlet af et fjerde: fallossen (se artk. FALLLOS), kan drengens ødipale relationer fremstilles grafisk således:

Pigens Ødipus-kompleks, der antages at optræde senere end drengens, kompliceres ved, at hun ligesom drengen i den PRÆ-ØDIPALE FASE har haft moderen som objekt, og det antages, at pigens seksuelle impulser for hendes objekt-skift (cf. nedenfor) over for moderen er blevet intensiveret, således at hendes præ-ødipale relationer til forældreinstanterne faktisk placerer hende i en position, der er delvis analog med drengens i den ødipale fase (cf. skematisteringen ovenfor). Den anatomiske kønsforskel og kastrationskompleksets betydning i forhold til denne er bestemende for pigens indtræden i den ødipale fase, idet hendes ønske om en penis, der ikke kan tilfredsstilles, får hende til at vende sig fra moderen, som hun bevidst eller ubevidst anklager for at være skyld i hendes manglende penis, mod faderen i egenkab af fallosbesiddet, først i håbet om gennem ham at erhverve den eftertragtede genstand, senere i håbet om at modtage et barn af ham (gennem identifikation med moderens kvindelige rolle). Som det ses, implicerer pigens indtræden i den ødipale situation

dels et objektskift og dels kastrationskomplekset, der manifesterer sig som penismissundelse (Penisneid) i begyndelsen til den ødipale fase. Kastrationskompleksets funktion og betydning er en helt anden i drengens tilfælde, da det her forårsager Ødipuskompleksets undergang, idet drengen under indtryk af reelle, men langt hyppigere fantaserede kastrationsrusler (oftest fremsat eller fantaseret i forbindelse med masturbatorisk aktivitet), der føres tilbage til faderen, opgiver sine seksuelle impulser rettet mod den kvindelige forældrestans. Denne opgivelse under indtryk af kastrationstruslen forestiller Freud sig, meget dramatisk, som en dybtgående destruktion af de ubevidste ødipale fantasmer. Med hensyn til pigen antager Freud, at hendes Ødipus-kompleks fortrænges langsomt (da der ikke optræder nogen kastrationstrusel) og først i det genitale stadium antages det overvundet.

Erikson differentierer det falliske stadium således:

Imidlertid synes det, at Erikson som det generelle mønster i det falliske stadium antager det indtrængende (cf. IV, 5), medens det kvindelige inkorporerende og indsluttende, der er analogt med organmønstrene knyttet til den orale zone, snarere etableres senere i den ødipale fase (svarende til dennes senere indtræden hos pigen), når en vis identifikation med moderen og den kvindelige kønstrolle har fundet sted (cf. IV, 1 og 2). Dog er det indtrængende mønster på et lidt tidligere tidspunkt også karakteristisk for pigerne.

Det må fremhæves, at den her groft skitserede opfattelse af den maskuline og den feminine seksualitet i det falliske stadium og i den ødipale fase er Freuds, som den fx. er kommet til udtryk for den kvindelige seksualitets vedkommende i artiklerne »Einige psychische Folgen des anatomischen Geschlechtsunterschiedes«

(1925), »Über die weibliche Sexualität«, (1931) og i forelæsningen om »kvindelighed« i »Nye forelæsninger ...« (1932). Denne opfattelse af ødipaliteten og den kvindelige seksualitet har imidlertid heller ikke inden for psanalytiske kredse stået umodagt. En radikal anden opfattelse fremsættes fx. af Karen Horney i »Die Angst vor der Frau« (1932) og »Die Verleugnung der Vagina« (1922), hvor vagina, som ifølge Freuds opfattelse først får betydning i puberteten, ikke er ukendt, men fortrængt eller fornægtet, hvorfor pigens penismissundelse kan anses som et sekundært fænomen. Ligeledes har Melanie Klein et fra Freud forskelligt syn på udviklingen af den infantile kvindelige seksualitet, der minder noget om Horney's, men som især er karakteriseret ved, at den ødipale fase for pigernes vedkommende indtræder meget tidligt, lige efter det orale stadium, når brystet afløses af penis som dominerende indre objekt. Det er således klart, at både beskrivelsen af Ødipus- og kastrationskomplekset og deres plads i henholdsvis den maskuline og feminine infantile seksualitet endnu henstår til diskussion, (en diskussion, der ikke gøres lettere af spørgsmålets enorme politiske og ideologiske ladning), og at en afklaring kræver såvel udbyggede empiriske undersøgelser som skærpet teoretisk refleksion.

IV. Latensperioden. Denne periode strækker sig fra Ødipus-kompleksets undergang til pubertetens indtræden. Afgrænsningen af den i forhold til den falliske periode hviler ikke på biologiske forhold eller en ændret libidoorganisation, men synes socialt bestemt, dels gennem incestforbudets umuliggørelse af en realisering af seksualiteten, dels (i vor kulturkreds) af intensivering af den sekundære socialisering (skolegang etc.). Periodens afslutning derimod har et biologisk grundlag, da den bestemmes af kønsmodningen (for hvis indtrædelse tidspunktet dog er historisk og socialt bestemt af opvækstvilkårene). Det må dog nævnes, at Freud angav såvel onto- som fylogenetiske grunde for latensperiodens indtræden; men disse synes diskutabile, og Freud selv synes usikker. I en fodnote til-

fojet 1935 til »Selbstdarstellung« hedder det: »Latensperioden er et fysiologisk fænomen. Men en fuldstændig afbrydelse af seksuallivet kan kun fremholdes i de kulturelle organisationsformer, der har inkorporeret en undertrykkelse af den infantile seksualitet i deres plan. Dette er ikke tilfældet i de fleste primitive«, G. W. XIV, s. 64. Endvidere fremgår det andre steder hos Freud klart, at en fuldstændig undertrykkelse af sexuelle impulser aldrig finder sted i latensperioden. Denne periode er iøvrigt karakteriseret ved en styrkelse af jeg'et og en klarere differentiering mellem dette og over-jeg'et, hvilket sidste etableres som en konsekvens af Ødipuskompleksens undergang (cf. dog ovenfor om det anale stadium). Grunden til denne udvikling ligger i den delvise fortrængning¹ af de sexuelle impulser, som medfører to ting: mere alment, at en del af libidoen neutraliseres, og at der finder sublimeringer sted, og mere specifikt, at den ødipale fases begærs- og rivaliserrelationer afløses af identifikationer, primært med den forældreinstantans, der har samme køn som barnets, således at autoriteten (og rollemønstrene) interioriseres, ikke blot i over-jeg'et, men også i jeg'et.

V. *Det geniale stadium.* Dette stadium karakteriseres primært ved tre forhold: Sexualiteten organiseres under genitalitetens primat, således at partaldrifterne (karakteristiske for den infantile seksualorganisation) idealt set enten underordnes genitaliteten som førtlystskabende momenter i forbindelse med realiseringen af heteroseksuelt samkvem (oralitet, voyeurisme, exhibitionisme etc.) eller fortrænges. Endvidere sker der et nyt objektvalg, idet de incestuøse objekter opgives, og der foretages et endeligt valg. Udviklingen i dette stadium er forskellig for piger og drenge; for medens disse sidste i det falliske stadium allerede i høj grad organiserede sexualiteten blivende omkring penis, er det efter Feuds opfattelse først i det genitale stadium, at vagina optræder som det positive feminine modsykke. Dette implicerer et zoneskift for pigen fra klitoris (der jo betragtes som fallisk) til vagina, altså en yderligere komplicering i udviklingen af den kvindelige

sexualitet; (det bør måske påpeges, at den psaitiske tese om zoneskift ikke uden videre skyldes i grus gennem fremhævelsen af klitoris-organen, da psaitiker beskæftiger sig med komplekse psykiske strukturer og med psykosomatiske og interpersonelle relationer og ikke blot med seksualteknologi).

Udviklingen i det genitale stadium (eller adolesensen) er imidlertid så kompliceret, at det vil være rimeligt at give nogle få anydninger heraf ud fra den amerikanske psaitiker Peter Blos' beskrivelse i bogen »On Adolescence«, N. Y. 1962, da. overs. »Om ungdomsårene«, Kbhvn. 1969. Blos skelner mellem fem faser i adolescensen.

1) *Præadolescens (ca. 10-12 år)* karakteriseret ved driftens kvantitative vækst uden ændret libidoorganisation eller objektrelationer, reaktivering af infantile (især anale) fantasier. Hos drenge optræder angst for det præødipale straffende (falliske) moderimago, samt forsvar ved reel og imaginær aggression mod jævnaldrende piger og moderen, endvidere »homosexuel« adfærd som forsvar. Hos piger optræder øget aktivitet som forsøg på fornægtelse af kastration og som forsvar mod reaktivering af billedet af præødipal fallisk modersklikkelse.

2) *Tidlig adolescens (ca. 12-14 år)*. Begyndende opgivelse af de incestuøse besættninger af forældre og forældrimagoer og derigennem svækkelse af jeg og over-jeg. Både hos drenge og piger nye, homoseksuelle objektvalg ud fra narcissistisk mønster.

3) *Egentlig adolescens (ca. 14-18 år)*. Fortsættelse af frigørelse fra incestuøse objekter parret med skyldfølelse over sexualitet i almindelighed fører til narcissistisk position med narcissistiske forsvar, e. g. intellektualisering, æstetisering (fantaseren), askese og voldsom udfoldelse. Efter frigørelsen fra det infantile objektvalg mindre libidinøst præget identifikation med forældre af samme køn. Nyt heteroseksuelt objektvalg, præget dels af narcissistisk mønster, dels af lighed eller kontrast med forældre af modsat køn. Hos drengen mindskes passive komponenter (cf. det negative Ødi-

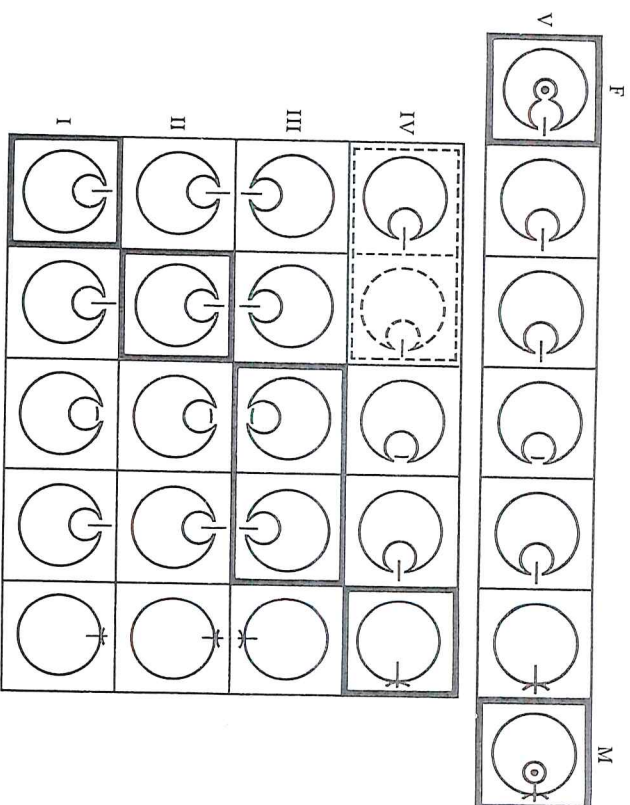
pus-kompleks), hos pigen opgives den fallisk aktive position.

4-5) *Den sene adolescence og postadolescensen* (ca. 18-22 år og 22-). Betragtes af Blos primært som konsolideringer af den pubertale udvikling, hvor stabiliseringen af jeg'et og dets syntetiserende funktion finder sted, identitet søges opnået og social integration finder sted.

Det må understreges, at udover, at alt det foregående har været groft summarisk, har det også været en fremstilling af en konstrueret og ideal udvikling, hvor de utallige muligheder for et anderledes forløb, hvad enten det er patologisk eller ej, ikke er nævnt. I denne forbindelse kan det være rimeligt at citere Eriksons udtalelse over genitaliteten: »Et system må have sin utopi. For psykoanalysen er »genitaliteten« utopien. Man må tænke sig den først som syntesen af de prægenitale stadier til en fuldkommenhed, der senere hen (efter puberteten) skulle sikre tre vanskelige harmoniseringer, nemlig 1) mellem genital orgasme og sexuel behov ud over de genitale, 2) mellem kærlighed og seksualitet, og 3) mellem sexuel, forplantende og arbejdsproduktive mønstre«. (E. Erikson: *Barnet og samfundet*, Kbh. 1971, s. 81-82).

Samtidig kan Eriksons diagram fuldføres og præsenteres i dens helhed:

V. indføres af Erikson som mønster for genitaliteten, den indre cirkel i figuren angiver generativiteten som det sidst tilkomne organmønster, VF betegner den

(Gengivet fra »Barnet og samfundet«, Kbh. 1971, s. 78, hvorfra også de øvrige skemaer stammer.)

kvindelige genitale (indbefattende, inceptive), VM den mandlige genitale (indrængende) position. Ifølge Erikson kan diagrammet optages som en successiv differentiering af en i en eller anden forstand præeksisterende matrix for udviklingen af organmønster.

Beskrivelsen af den psykoseksuelle udvikling med det primære grundlag i de erogene zoner og organmønstre er så at sige den »kanoniske« i psa-n fra Freud til Erikson. Imidlertid må der til slut gøres opmærksom på, at en sådan beskrivelse langt fra er problemfri, først og fremmest fordi det i et videre perspektiv må kræves, at andre variables plads inden for den psykoseksuelle udvikling bestemmes i forhold til det her skitserede forløb. Med hensyn til Fliess' skema vil det sige, at de horisontale korrelationer på de enkelte stadier gøres til

genstand for en teoretisk reflektion med det formål at bestemme deres relative »vægt« og gensidige determination i udviklingen, som fx. samspillet mellem biologisk udvikling og udviklingen af objektelationerne betragtet i et socialisationsteoretisk og sociologisk perspektiv, udviklingen og betydningen af *imagoer* og fantasmer som strukturerende faktorer såvel i forhold til den kognitive udvikling som til de interpersonelle relationer, etc. etc. Der foreligger naturligvis mange studier af denne art; men en integreret og kohærent beskrivelse eksisterer næppe. Det vil sige, at *Fliess'* skema repræsenterer en række empiriske iagttagelser og en foreløbig sammensætning af dem i en række korrespondancer, som i den *psykiske teori* er understøttet af en række hypoteser om relationer og determinationsforhold, men at disse sidste ikke er endeligt udarbejdede.

REAKTIONSDANNELSE (ty. Reaktionsbildung, eng. reaction-formation, fr. formation réactionnelle): R.-n opstår i det øjeblik, en driftsimpuls og et forestillingsindhold ikke blot fortrænges, men når der samtidig etableres en modbesætning af en bevidst forestilling og en *emotiv holdning*, der er modsat det fortrængte; fx. kan sadistiske impulser mod et givet objekt eller en person fortrænges, og i stedet giver subjektet udtryk for kærlige følelser uden at være klar over, at disse optræder som dække for fortrængte impulser af modsat art. R.-n som forsvarsmekanisme synes især virksom i forbindelse med *svangneurosen* og derved med den anale karakter. R.-n rører sig netop gennem sin *svangskarakter*, det overdrevene ved adfærden og de sammenbrud, der af og til sker af den. Ved siden af r.-n kan nævnes *erstatningsdannelsen* og *kompromisdannelsen* (s.d.).

REALITETSPRØVE (ty. Realitätsprüfung, eng. reality-testing, fr. épreuve de réalité): R.-n består så at sige af en domsfunktion, der tillader subjektet at skelne

mellem eksterne perceptioner og stimuli og interne, e.g. hallucinationer. Begrebet har en meget lang historie hos Freud (bl.a. i forbindelse med hans tidlige neurologiske overvejelser); men en af de mere udtørlige formuleringer er som følger: »Lad os forestille os et så godt som helt hjælpeløst levende væsen, der endnu ikke er orienteret i verden, og som opfanger pirringer i sin *nervesubstans*. Dette væsen vil meget snart blive i stand til at foretage en første skelnen og at opnå en første orientering. På den ene side vil det registrere pirringer, som det kan trække sig bort fra ved hjælp af en muskelaktion (flugt). Disse pirringer henregner det til en yderverden. Men på den anden side vil det tillige registrere pirringer, mod hvilke en sådan aktion forbliver nytteløs, som på trods af denne aktion beholder deres karakter af en konstant trang. Disse pirringer er kendetegnet på en indre verden, beviset for driftsbehov. Det levende væsens *perciperende substans* vil således i sin muskelaktivitets virksomhed have fået et udgangspunkt for at skelne mellem et »ydre« og et »indre« (»Triebe und Triebchicksale«, G.W.X, s. 212, da. overs. i »Metapsykolog« I, 1975 s. 124-125). Hvad her er beskrevet er r.-ns *institutionering* i JEG'ET. Det blot forestillede stammer ifølge Freud også i sidste instans fra perceptionen, og derfor kan r.-ns opgave specificeres yderligere: »Realitetsprøvens første og nærtliggende mål er altså ikke at finde et til det forestillede svarende objekt i den reelle perception, men derimod at *genfinde* det, at overbevise sig om, at det endnu er for hånden. Et yderligere bidrag til fremmedheden mellem det subjektive og det objektive stammer fra en anden egenkab ved tankevirksomheden. Reproduktionen af perceptionen i forestillingen er ikke altid en nøjagtig gentagelse; den kan være modificeret gennem *udtællinger*, forandret gennem sammensmeltningen af forskellige elementer; r.-n må så kontrollere, hvor vidt disse forvrængninger rækker. Man erkender da som betingelse for indsættelsen af r.-n, at objekter, der engang har bragt reel tilfredsstillelse, er gået tabt.« (Die Verneinung, G.W. XIV, s. 14). R.-n opererer således